

Inspirace Fundou

∞

tolerance a pravá míra objektivit

Než se dostanu k zajímavému českému filosofovi Fundovi, rád bych řekl něco o německojazyčné filosofii 20. století. Podle mého názoru mělo osvícenství a z něj vycházející vědecké myšlení rozhodující vliv na filosofii 20. století. Bůh již nehrál hlavní roli jako středobod víry a pravdy. Dalo by se dokonce říci, že postupně bylo z filosofie vyškrtnuto transcendentní myšlení. Na rozdíl od doby před osvícenstvím se věda stala absolutním nárokem na poznání a vědění. Přitom se však sama dopouští chyb církve a jakoby dosazuje vědu na místo Boha. Pro mě kritický

racionalismus vznikl až v důsledku těchto problémů, které s sebou přineslo osvícenství.

V roce 1900 zveřejnil fyzik Max Planck svůj objev akčního kvanta, čímž v moderní fyzice zavedl dualismus vlny a částice. Albert Einstein pak vysvětlil, že prostor a čas nejsou absolutní. Následovala Heisenbergova kvantová mechanika a kvantová teorie Nilse Bohra, která dospěla k poznání, že fyzikální jevy lze vypočítat pouze pomocí pravděpodobnosti. Planckova a Einsteinova otázka determinace fyzikálního světa, která byla stále považována za jistou, tak byla znovu otevřena. To mělo velký vliv na diskusi v rámci filosofie mysli. Následovaly další vědecké úspěchy, rozšíření filosofie prostřednictvím hlubinné psychologie Freuda, Adlera a Junga, které radikálně změnily myšlení. Ve druhé polovině 20. století se přidala biologie, která stále více formovala

přírodní vědy s tématy jako evoluce, molekulární biologie a neurovědy. Jejich teoretické základy vedly stále více k posunům v sebepochopení člověka.

Tyto vědecké zkušenosti a teorie zcela nahradily Boha. Zdálo se, že víra a transcendence nemají ve vědě místo. Toto zaměření na absolutizaci pozitivistické vědy bylo kritizováno již ve 20. letech 20. století. Ale až druhá světová válka odhalila odlidštěnou podobu zavádějícího racionalismu. Dokonce i kritický racionalismus, který se zde již objevoval, mohl probíhající destrukci pouze komentovat, ale ne pochopit v celé její šíři.

Karl Popper byl tím, kdo údajně přišel na kloub „vědě“ svou metodou falzifikace. Po první světové válce, v rušných dvacátých letech, se stále snažil rozlišovat mezi pseudovědou a vědou. Tak vyvrátil psychoanalýzu a marxismus, zatímco Einsteinově teorii relativity

přiznal plný vědecký status. V dalším průběhu Popper kritizoval logiku vědeckého výzkumu a stal se velkým odpůrcem metody indukce, v níž se obecné přírodní zákony vyvozují empiricky pomocí indukce. Místo toho Popper navrhl vymýšlet teorie volně a tříbit je pomocí metody falzifikace. Podle Poppera by se tak člověk přiblížil pravdě, aniž by si mohl nárokovat jistotu, pravděpodobnost nebo rozhřešení. Hans Albert pokračoval v kritice novopozitivismu, zejména toho, který klade dogmatický důraz na objektivní poznání empiricky daného.

Po zkušenosti s duchovní zkázu a masovým vyhlazováním lidstva za druhé světové války se Popper ve své sociální teorii *Otevřená společnost a její nepřátelé* z roku 1945 obrátil proti myšlenkám Platóna, Hegela a Marxe, které podle jeho názoru nejprve teoreticky zakládaly a prakticky podporovaly totalitní

systemy. Následuje kritika, která dekonstruuje vědu 20. století a obecně zpochybňuje filosofické základy.

Filosofii 21. století můžeme chápat jako rozpad všech předchozích věcí, člověk už nevěří v Boha, ti, kdo v Boha věří, jsou vědou zesměšňováni, ale ani věda si už není zcela jistá svými metodami. Místo aby člověk upadl do úplné apatie nebo utopie, musí nyní vytvořit rovnováhu mezi poznáním a existencí. Čistá dekonstrukce všeho za sebou zanechává pouze nihilismus, nafouknutý patos a mesianismus vytváří pouze další ideologické vnímání. Abychom zachovali výdobytky minulého tisíciletí, je třeba věnovat velkou pozornost struktuře reality. Dimenze, jako je náboženství, zkušenost světa a také fenomény iracionality, musí mít možnost existovat vedle racionální vědy, aniž by byly odmítnuty jako iracionální a zcela zavrženy. Tak vzniká racionální věda bez

dogmat a extrémů. V tomto úkolu je pro mě inspirací právě Fundova filosofie.

Na jedné straně mě udivuje, jak na základě svých životních zkušeností dospěl ke kritickému racionalismu. Pod vlivem Alberta a Poppera přejímá teorii Hanse Alberta, že lidé se mýlí, rozum je omylný a naše realita není přímo přístupná. U Fundy však nejde o obecnou skepsi a la „nemůžeme nic vědět“, ale o motivaci, která říká, že je třeba dospět k náležitému kritickému racionalismu. Ten musí zahrnovat a uznávat i prvky existence. Funda tak stanoví hranice kritického racionalismu. Na druhé straně Funda rozšiřuje kritický racionalismus o složku iracionálna a možnost transcendence, která sice existuje, ale je podřízena rozumu. Podle Fundy musí kritický racionalismus pro přesnou racionalitu zahrnout a uznat i takové prvky, jako je náboženství a iracionalita.

Funda byl teologem, pak se stal ateistou a jako kritický racionalista se neobrací zcela proti teologii, ale vidí v ní odpovědnost a povinnost vysvětlovat lidem, vyzbrojeným filosofií, co má člověk na mysli, když mluví o Bohu. Samozřejmě uznává, že propast mezi náboženskou vírou a kritickým myšlením nelze nikdy překlenout, ale ve srovnání s jinými kritickými racionalisty, jako jsou Popper a Albert, kteří transcendenci zcela odmítají, dochází Funda k závěru, že „víra jako zakoušená transcendence je aktem našeho sebereflexivního vědomí“. Funda se tedy zaměřuje spíše na proces než na výsledek. Navazuje na práci Hanse Alberta a přidává k ní další dimenze, dimenze kvalitativního pozitivismu. I zde má víra svůj *raison d'être*, neboť kvalitativní rozměr určité pozitivní skutečnosti je dán naší vlastní zkušeností. Tento rozměr vědy se dnes projevuje v kulturologii (*Kulturwissenschaft*),

kteřá se snaží přijmout aspekt lidského jednání takový, jaký je, a vidět jeho působení jako „lidskou zkušenost“. Funda ji nazývá ontickou realitou, která má svou vlastní hodnotu sama o sobě.

Z toho můžeme vyvodit následující závěry. Funda umožňuje vytvořit most mezi empirismem, kritickým racionalismem a existenciální filosofií. Mně osobně to otevírá možnost vidět rozum v nové perspektivě. Funda prolamuje diktát „dokonalé racionální filosofie“ a umožňuje pohled na svět, v němž vedle sebe může stát několik dimenzí skutečnosti. Sám věřím v Boha, ale jsem si velmi dobře vědom nebezpečí ideologických hnutí a mesiášských vyznání. Přesto mě velmi zajímá spojení mezi židovským, islámským a křesťanským náboženstvím. Pro mě jsou si abrahámovské kultury podobné i tím, že mají stejný původ, ale aspekty Boha pojmenovávají odlišně. Ve významném

dokumentu Arte s názvem *Ježíš v islámu* se dokonce podařilo rozpracovat souvislosti mezi křesťanskými aspekty v *Koránu*. Rozhovory s islámskými učenci poukazují i na to, že ačkoli používají vědecký jazyk, mohou být stále hluboce věřící. I když to není výslovně řečeno, výsledkem je pro ně prostě struktura reality, kterou na jedné straně mohou popsat vědeckým jazykem, ale na druhé straně mohou svou víru popsat tím, co by Funda nazval „jazykem víry“. To nevylučuje jejich funkci vědců na jedné straně a věřících na straně druhé. Vědec tak může kritizovat náboženství, k němuž patří, a přesto zdůrazňovat jeho lidskou hodnotu a věřit v něj. Tuto dvojznačnost jsme v rámci intelektuálních dějin posledních 100 let a často i v rámci západního světa myšlení a diskurzu ztratili.

Jak se tedy Funda dokáže nevzdat myšlenky pravdy v pravdě, která nám zůstává do značné míry nedostupná? Funda zde jasně apeluje na to, abychom nepřestávali usilovat o vyšší míru objektivitu. Pro Fundu je to „exaktní, odborná, objektivní a argumentační věda“. Tuto objektivitu Funda definuje jako nutnost „adekvátnosti vůči realitě“ a dodává, že metoda dotazování musí vycházet ze samotné reality a jejích souvislostí. Inspiruje mě zde Fundovo uvažování o jednání. Podle Fundy není ani racionalita bez morálky, a tak se činí závislou na rozumnosti racionálního jednání. Pro Fundu tedy místo morálky stojí za každým poznáním rozhodnutí.

Ne egoistické zájmy, ale komunikační racionalita založená na racionálním dialogu je jeho postojem k celé realitě světa, života a člověka. Dalo by se říci, že se Fundovi daří po osvětimské hrůze – dokonalosti výroby

a vyhlazení – obnovit humanismus racionalismu, místo aby pomocí morálky a fundamentalismu vytvořil nový racionalistický pohled na svět, který se stal nezbytným. Funda přitom produktivně navrhuje cesty, místo aby zůstal v apatii. Jeho filosofie je tak plná naděje, jak ji známe z teologie. V závěru vyzývá k nové pokoře před existujícím, a tím vytváří porozumění ve vědě, a zároveň rezolutně odmítá „negativní iracionalitu“ v podobě poselství o spáse z konce dějin. Tak navzdory svému odmítání scestí (*Irrwege*), které náboženství vyprodukovalo, dokáže díky spravedlivé míře racionality rozpoznat nejhlubší rozměry a paradoxy lidské existence, a tím přistupovat k teologii s empatií a respektem.

Funda je pro mě vědec, který tak kultivuje setkání (*Begegnung*). Možná bude v budoucnu naší povinností jako vědců uchopit každý rozměr lidského

života a vidět ho v kontextu univerzálních zákonů. Funda k tomu již přispěl.

Dominik Fechner